

Recenze

Ivana Noble – Zdenko Šírka (eds.): **Kdo je člověk? Teologická antropologie ekumenicky**, Praha: Karolinum, 2021, 433 stran, ISBN 978-80-246-4779-1

Ak má akákoľvek antropologická rozprava o tom, kto je človek, priniesť konštruktívne výsledky, tak jej nevyhnutnou súčasťou by mal byť dialóg a spoločný priestor pre diskusiu. O to viac v súčasnej teológii, pre ktorú je dôležité viesť otvorený dialóg so spoločenskými vedami, históriou a filozofiou. Prínosom týchto vedných disciplín je totižto to, že poukazujú na človeka ako na bytie v čase, ktoré si vzhľadom na smrť a večnosť uvedomuje svoju radikálnu konečnosť a kvôli tomu hľadá vo svojom živote zmysel. Človek podľa nich zároveň nie je izolovaný, ale je formovaný rôznymi kultúrnymi vplyvmi, ktoré ovplyvňujú jeho rozhodnutia a perspektívu, a ako dynamická bytosť orientovaná na budúcnosť sa snaží o dosiahnutie plnosti bytia.

Na tieto dôrazy, ale aj mnohé iné, poukazuje tiež kolektívna monografia s názvom „Kdo je člověk“ od editorov Ivany Noble a Zdenka Šírku, ktorá je výsledkom ekumenickej spolupráce 18 teológov a teologičiek zaoberajúcich sa ľudským bytím z perspektívy teologickej antropológie v kontexte rôznych kresťanských tradícií (protestantskej, rímsko-katolíckej, pravoslávnej, evanjelikálnej či husitskej). Už z obsahového hľadiska ide preto o knihu, ktorá predstavuje jedinečnú a hodnotnú publikáciu, nakoľko čitateľa oboznamuje s rôznymi teologickými pohľadmi na človeka.

Výnimočnosť publikácie podčiarkuje tiež jej medziodborové spracovanie. V jednotlivých kapitolách sa pretavujú poznatky z oblasti biblistiky, systematickej a praktickej teológie, religionistiky, kresťanskej spirituality, náboženskej filozofie, politickej teológie či etiky. Kniha celkovo pozostáva z 344 strán a okrem 14 kapitol obsahuje predhovor, úvod, ktorý čitateľa vovádza do problematiky, oboznamuje so základnou metódou jej spracovania a stručným obsahom kapitol, následne je to doslov, podakovanie, zoznam použitej literatúry a informácie o jednotlivých prispievateľoch.

Tematicky je monografia rozdelená do dvoch častí. Prvá časť s názvom „Rodíme sa do života, který tu byl před námi“ pozostáva z 5 kapitol a pracuje s existenciálnou hermeneutikou zameriavajúc sa na otázku „ako“ – ako nachádzame človeka, ako je človek situovaný a aké prostriedky mu pomáhajú pri seba porozumení. Táto časť v podstate vypovedá o tom,

že človek je „vrhnutý“ do života a ten sa rôznymi spôsobmi (cez vzťahy, reč, príbehy, rituál, symboly) podieľa na jeho formovaní.

Prvá kapitola od Tima Noble konkrétne poukazuje na človeka ako vzťahovú bytosť. Noble si tu všíma, ako prílišný dôraz na osobu a autonómiu ohrozuje vzťahové chápanie človeka, nebezpečenstvo, kedy sa zo vzťahov môže stať modla, a tiež spôsob, ako narušené vzťahy korigovať. Pre čitateľa je podstatné uvažovanie o človeku ako o slobodnej osobe vo vzťahu, kde sa sloboda prejavuje v solidarite a v láske voči druhému človeku, v rešpektovaní hodnoty ľudskosti. V tejto súvislosti Noble nadväzuje na dielo Nikolaja Berďajeva, Emmanuela Mouniera a Emmanuela Levinasa.

Druhá kapitola od Zdenka Šírku pojednáva následne o človeku ako rečovej bytosti, ktorá práve prostredníctvom reči vstupuje do vzťahov. V tejto časti sa Šírka opiera o hermeneutickú filozofiu Martina Heideggera a Hansa-Georga Gadamera, podľa ktorých človek cez reč sprostredkúva svoju skúsenosť so svetom, uchopuje ňou podstatu vecí a bytostí vo svojom okolí a ktorí reč vnímajú ako prirodzený svet človeka, ako jeho domov, v ktorom človek odhaľuje svoje vlastné bytie.

Na to, že z teologického hľadiska nestačí o ľudskej identite hovoriť len z hľadiska rečovosti, poukazujú v tretej kapitole Pavel Hošek a Pavol Bargár, ktorí nadväzujú na predchádzajúce dve kapitoly rozpravou o naratívnej identite. Z definície naratívnej identity vyplýva, že si človek na základe zážitkov, skúseností, situácií či rozhodnutí v živote vytvára určitý zmysluplný príbeh, ktorý mu pomáha pri sebaepochopení. Hošek a Bargár však poukazujú aj na iné príbehy a hlavne Boží príbeh, ktorý sa podieľa na utváraní ľudskej identity, a ako dané príbehy pomáhajú človeku rásť a dozrievať po osobnej, morálnej a duchovnej stránke.

Štvrtá kapitola prehľbuje poznatky o kresťanskej identite z hľadiska rituálu. Tabita Landová a Michaela Vlčková sa v tejto časti zaoberajú rituálom ako materinským jazykom náboženstva, prostredníctvom ktorého človek vyjadruje svoju vieru v Boha a v ktorom dochádza k prepojeniu zmyslového a duchovného sveta. Človek ako *homo ritualis* tak môže cez rituál, v ktorom dochádza k prepojeniu reči, symbolu a symbolického konania, zdieľať svoju skúsenosť s druhými a byť tak Božím príbehom nielen oslovený, ale do neho aj vtáhaný a ním formovaný.

Piata kapitola následne upriamuje pozornosť na človeka ako symbolické bytie a uzatvára tak prvú časť kolektívnej monografie. Ako uvádza Kateřina

Kočandrle Bauer, človek je ako symbol spojením viditeľného a neviditeľného, telesného a netelesného. Človek je ako obraz Boží preto mostom medzi stvorením a Bohom. Symbol zároveň prináša rovnováhu do rôznych aspektov ľudskej existencie (v psychosomatickej a sociálnej rovine, vo vnímaní času, či pri poznávaní). Zachovanie rovnováhy medzi zmyslovým svetom a transcendentnom si však zo strany človeka vyžaduje jeho angažovanosť, ktorá je založená na slobode a zodpovednosti.

Druhá časť knihy s názvom „J sme těmi, kterými se stávame“ pracuje s hermeneutickou ontológiou a pýta sa, „kto“ je človek a čo robí človeka človekom. Otvára ju zvyšných 9 kapitol, v ktorých sa autori a autorky zameriavajú na nejednoznačnú cestu človeka od stvorenia k deifikácii (vrasť do jednoty s Bohom), na ktorej človek nie je len „vrhnutým“ do sveta, ale svoj život aj sám rozvrhuje. Centrom pozornosti je tu človek stvorený na obraz a podobu Božiu, odcudzenie a vykúpenie človeka, etická dimenzia, gender problematika, človek vo svete, cirkev a eschatológia.

Šiesta kapitola konkrétne pojednáva o človeku stvorenom na Boží obraz (*tselem*), ktorý dorastá do Božej podoby (*demuth*). Ivana Noble tu na základe procesu humanizácie a deifikácie poukazuje na človeka ako dynamic-kú bytosť otvorenú budúcnosti, ktorá sa rozvíja a dorastá k dokonalosti. Zároveň však poukazuje na hriech, ktorý proces dorastania komplikuje, ale tiež na Božiu pomoc v podobe Krista, ktorý daný proces završuje.

V siedmej kapitole sa následne Mireia Ryšková zameriava podrobnejšie na odcudzenie človeka vo všetkých rovinách ľudskej existencie, jeho vykúpenie, a teda obnovu Božieho obrazu v človeku prostredníctvom Krista, ktorý je prototypom „nového človeka“, a taktiež na človeka ako obraz Krista.

Ôsma kapitola od Denisy Červenkovej sústreďí pozornosť na človeka ako rozlišujúceho tvora, pre ktorého je proces rozlišovania dôležitý nielen v rovine vzťahov či ľudského konania, ale tiež v rámci vnútorného prežívania človeka a zvlášť pri dosahovaní plnosti ľudskosti. Schopnosť rozlišovať je pritom komplikovaným procesom a vyžaduje si Božieho Ducha, ktorý človeka pri posudzovaní sprevádza a túto jeho schopnosť ďalej rozvíja.

Deviata kapitola sa sústreďí na etickú dimenziu človeka a zaoberá sa otázkou, ako má z etického hľadiska človek ako vzťahová bytosť konať a podľa čoho sa má orientovať pri voľbe konkrétneho jednania. Ondřej Fischer a Libor Ovečka v tejto súvislosti uvažujú o hodnotách a cnostiach, ktoré sú súčasťou normatívneho systému človeka, a tiež o slobode, zodpovednosti a ľudskej dôstojnosti.

Desiata kapitola od Ivany Noble a Kateřiny Kočandrlé Bauer skúma, do akej miery sa rod (gender) podieľa na utváraní teologickej identity človeka. Autorky sa tu zaoberajú problematikou rodu z hľadiska Písma a tradície, feminizmu a rodových/gender štúdií a upriamujú pozornosť na dogmatický a pastorálny prístup k rodu vo vzťahu ku konečnému naplneniu človeka.

Jedenásta kapitola sa zaoberá človekom ako tvorom obývajúcim krajinu, ktorého krajina utvára, je pre neho miestom stretávania sa so sebou samým, s inými ľuďmi a s Bohom, je priestorom, ktorý človek kultivuje, a tým sa podieľa spolu s Bohom na stvoriteľskej činnosti. František Štěch tu opisuje krajinu tiež ako svedka Božieho a ľudského pôsobenia vo svete a ako zaslúbený domov.

V dvanástej kapitole Petr Jandejsek pojednáva o človeku ako o politickej bytosti stvorenej pre spoločenstvo (*polis*), v ktorom sa človek plne realizuje. *Polis* tu predstavuje miesto, v ktorom sa na základe slobodného ľudského konania uskutočňuje spoločenské dobro a zachováva sa život. Kapitola tiež analyzuje hrozby, ktorým čelí *polis*, ich dopad a záchranu prostredníctvom Ducha Svätého osloboditeľa.

Trinásta kapitola sa zaoberá ľudskou existenciou vo vzťahu k času. Ondrej Kolář a Martin Vaňáč tu spoločne uvažujú o človeku ako o dejinnej a tiež eschatologickej bytosti túžiacej v živote po naplnení, no z hľadiska času čeliacej vlastnej telesnosti a smrteľnosti. Z kresťanského hľadiska tu má preto pre človeka význam lineárne smerovanie času prejavujúce sa v zaslúbení vzkriesenia, večného života a Božieho kráľovstva, ktoré transcendujú prítomnú existenciu človeka a vedú k obnove všetkých vzťahov, v ktorých sa človek nachádza, a k dosiahnutiu jednoty s Bohom.

Štrnásť kapitola od Viorela Comana sa napokon sústreďí na človeka ako ekleziálnu bytosť, ku ktorej duchovnému vývoju dochádza v spoločenstve viery – v cirkvi. V cirkvi, kde je človek ako tajomná bytosť povolanej k deifikácii, aby ako kňaz stvorenia priviedol do spoločenstva s Bohom nielen seba, ale aj celé stvorenie.

Je zrejmé, že z obsahového hľadiska jednotlivé kapitoly na seba nadväzujú, dopĺňajú sa a tiež sa vzájomne usmerňujú. Je v nich zachovaná kontinuita a postupným čítaním sa pred čitateľom odhaľuje komplexný pohľad na človeka. Kniha pritom nadväzuje pri tematickom spracovaní danej problematiky z hľadiska teologickej antropológie na vybraných autorov a reprezentatívne smery druhej polovice 20. storočia a začiatku 21. storočia. Čitateľ má tak možnosť spoznať súčasnú diskusiu v teologickej antro-

pológii, s ktorou sa nespájajú len jednoznačné odpovede, ale aj mnoho otázok, na čo poukazujú aj samotní autori a autorky kolektívnej monografie. Jednou zo vznesených otázok je napr. rodová/gender problematika v súvisi s utváraním ľudskej identity a jej význam v teológii. Iným príkladom môže byť zase rozprava o človeku ako politickej bytosti, resp. o politickom rozmere ľudského života. Opätovné čítanie textu navyše umožňuje čitateľovi preniknúť viac do hĺbky textu a klásť si aj otázky, ktoré síce priamo v texte nezaznievajú, ale samotný text k nim priamo nabáda a motivuje tak čitateľa k ďalšiemu uvažovaniu.

Keďže má publikácia ekumenický charakter, vyvstáva tiež otázka, či sa kvôli hľadaniu spoločného rytmu a názorového súzvuku medzi jednotlivými cirkvami neobetujú konkrétne nuansy, ktoré jednotlivé kresťanské teológie a tradície so sebou prinášajú.

Príkladom je napr. pojem deifikácie/*theosis*, ktorý je charakteristický pre východnú tradíciu a ktorého používanie v publikácii vedie k dojmu, že je stotožňovaný s pojmom „posvätenia“ typického pre protestantské prostredie (s. 124 a 300). Pri hlbšej analýze zmienených teologických pojmov je ale zjavné, že *theosis* a posvätenie majú síce spoločné styčné body, ide však o pojmy, ktoré majú vo svojich vlastných teologických systémoch iný význam. Samotný pojem *posvätenie* nemá v protestantskom prostredí ako takom jednotné pochopenie, preto by bolo pre porozumenie čitateľa nápomocné ujasnenie daných teologických pojmov a prípadne aj kontroverzií, ktoré sa ohľadom nich vyskytujú v ekumenicko-teologickom dialógu medzi teológmi rôznych kresťanských tradícií. V tejto súvislosti by bolo prínosné spomenúť fínsku školu, ktorú reprezentuje Tuomo Mannermaa a ktorej hlavným zámerom je práve pochopenie *theosis* u Luthera, a teda aj v luteránskej či evanjelickej a protestantskej teológii vo všeobecnosti.

Celkovo je však monografia zdarnou publikáciou, ktorá čitateľa neobohatí len po obsahovej stránke, ale taktiež z hľadiska autenticity – konkrétne, že autori a autorky uznávajú a poukazujú na problémy, ktoré sa s publikáciou daného charakteru viažu, no zároveň sú odvážni v dobe fragmentovanej teológie sadnúť za spoločný stôl a dané dielo vytvoriť. Kniha „Kdo je človek?“ teda určite osloví ako českého, tak aj slovenského čitateľa, ktorý sa zaujíma o súčasný prístup k človeku v teologickej antropológii a teológii vôbec.

Adriána Belanji Biela